

СІЛЬСЬКА МІСЦЕВІСТЬ: СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

До пріоритетних напрямів сучасних досліджень в географії населення відноситься аналіз територіальної організації життєдіяльності населення, оскільки стабільність функціонування суспільства значною мірою залежить не тільки від забезпечення збалансованості економічного розвитку окремих регіонів, але і від урахування соціальної стратифікації в суспільстві загалом і в певних регіонах зокрема. Зауважимо, що різні аспекти вивчення умов життєдіяльності суспільства як на урбанізованих територіях, так і у сільській місцевості знаходили своє відображення у працях вітчизняних географів ще з початку 1960-х років [2]. Разом з тим, всебічного аналізу матеріальних та нематеріальних складових якості життя людей не проводилось, адже нормативно-плановий підхід до забезпечення потреб населення зумовлював ідеологічні обмеження під час таких досліджень.

Сільська місцевість характеризується певними особливостями, що зумовлюють її специфічний розвиток, функціонування і, відповідно, детермінують життєдіяльність населення на цих територіях. Серед таких особливостей відзначимо:

- майже «континуальний» характер сільської місцевості – її межі, фіксовані адміністративним поділом країни, охоплюють територію близько 96% від загальної площі країни;
- значну залежність виробництва від природних та екологічних характеристик території;
- певну обмеженість сфер докладання праці (більшою мірою це руральні та напівруральні галузі сільськогосподарського виробництва);
- значно менші розміри сільських поселень, порівняно з міськими, що зумовлює нижчий рівень забезпеченості закладами соціальної

інфраструктури і, відповідно, обмеженість можливостей задоволення матеріальних та нематеріальних потреб сільських жителів;

- більш низький рівень соціального та культурно-побутового обслуговування.

Підкреслимо, що функції, які виконує сільська місцевість – виробнича, демографічна, природоохоронна, рекреаційна, історико-культурна, організаторсько-господарська, управлінська – не тільки визначають рівень її соціального розвитку і, відповідно, якість життя, але і залежать від них.

Загально визнаним є те, що так звана «проблема села» є не суто економічною, але більшою мірою соціальною. Значне розшарування суспільства України за показниками якості життя, яке ми спостерігаємо в останні десятиріччя, ще більше стає помітним саме у сільській місцевості. Окремі дослідники [1] відносять провінційні аграрні регіони навіть до категорії депресивних. Так, наприклад, за матеріалами обстеження фінансово-матеріальної бази адміністративно-територіальних одиниць всіх рівнів, проведеного Міністерством економіки у 2002 р., коливання обсягів доходів на одного жителя села становило [4]:

- за закріпленими доходами - 52 рази (максимум – Донецька область, мінімум-Закарпатська);
- за власними доходами - 7,5 рази (Донецька - Закарпатська області);
- за видатками, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів - 5,8 рази (Донецька - Закарпатська області);
- за видатками, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів - 50 разів (Донецька і Львівська області).

Така економічна нерівність значно відбивається на соціальних характеристиках життєдіяльності населення. Відповідно, важливим пріоритетом під час розробки і реалізації активної державної політики раціонального розселення населення та ефективного розвитку поселень повинен стати пріоритет соціального розвитку сільських поселень, визначений

ще у 1992 р. Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [3].

Визначаючи категорію якості життя, майже всі дослідники погоджуються з такими тезами:

1) Якість життя в найбільш загальному розумінні визначають як інтегральний показник умов життєдіяльності населення [4]. Разом з тим підкреслимо, що якість життя є інтегральним показником, що на даний час не має (і, напевно, не повинен мати) загальноприйнятого переліку складових (покомпонентних та пофакторних характеристик). Така обставина, на наш погляд, вносить певний суб'єктивізм у дослідження, присвячені вивченню просторової диференціації регіонів за якістю життя.

Відповідно, показники якості життя потребують своєї детальної розробки стосовно конкретних природно-географічних, історико-географічних соціально-економічних та етнокультурних умов різних країн та регіонів.

2) Статистична база у сфері досліджень якості життя недостатня та дуже різноманітна – мають місце як повні статистичні звіти щодо економічної ситуації, так і ситуативні опитування щодо соціального становища та умов життя. Така ситуація певною мірою обмежує дослідника під час вибору методології та методики дослідження;

3) До основних критеріїв, що визначають якість життя, відносять групу економічних (зарплата, доходи, рівень споживання) та соціальних показників (валеологічна ситуація, досягнутий рівень освіти і можливості її одержання, розвиток сфери послуг, якість житла і т. ін.). Разом з тим, у сільській місцевості до важливих критеріїв оцінки якості життя можна віднести і природно-екологічні характеристики території, оскільки значна частина як виробництва, так і побутових справ виконуються, як правило, «під відкритим небом», відносяться до руральних та напівруральних галузей.

Враховуючи вищезазначене ми наголошуємо, що необхідною є подальша розробка методологічних та методичних засад дослідження якості життя у сільській місцевості, причому здійснювати це потрібно з урахуванням не тільки об'єктивних характеристик умов життя сільського населення, але й зважаючи на специфіку суспільної свідомості сільського населення тієї або іншої місцевості.

Література:

1. Барановський М.О. Провінційні депресивні території: підходи до виділення, демографічна ситуація економічний стан (на прикладі Чернігівської області) // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Зб. наук. праць. В 4-х т. – К.: ВГЛ “Обрій”, 2004. – Т. 2. – С. 309-310
2. Гукалова І.В. Із досвіду суспільно-географічних досліджень якості життя населення // Український географічний журнал. – 2005. – №4. – С. 37-43
3. Доценко А.І. Регіональна політика розселення: наукові засади // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Зб. наук. праць. В 4-х т. – К.: ВГЛ “Обрій”, 2004. – Т. 2. – С. 134-136
4. Топчієв О.Г., Безверхнюк Т.М., Тітенко З.В. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики: Навч.-метод. посібник. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – 224 с.